

Itt a munka, hol az otthon?

Fabricius Anna kiállításának megnyitója

Müllner András

A 2023. évi Kassák kortárs művészeti díj nyertese Fabricius Anna, akinek „Itt a munka, hol az otthon?” című kiállításának megnyitása alkalmából ma összegyűltünk a Kassák Múzeumban. Ebben a megnyitóbeszédben többszöri fókuszálással szeretném megközelíteni a kiállítást.

Első fókusz: Epifánia és nyelv

Anna eddigi munkásságán és a jelen kiállítás anyagán merengve eszembe jutott egy szó: *epifánia*. A szó görög eredetű, az isten megjelenését, testet öltését és láthatóvá válását jelenti. Az ókorban fesztiválokat rendeztek azokon a helyeken, ahol egykor az isten manifesztálódott, és ezekre a fesztiválokra, melyeknek mai megfelelői a búcsúk, az emberek tömegével zarándokoltak, hogy megemlékezzenek az egykori isteni jelenlétre és megünnepeljék azt. A kulturális emlékezet mint a közösséget összetartó keret erősen számon tartotta a megjelenés eseményét, annak helyét és szemtanúit. A láthatatlan láthatóvá válásának természetesen lényegi eleme volt, hogy maga az isten akart megjelenni, az emberrel mindez megtörtént, és látóvá vált. Ezek a fesztiválok, valamint az isten megjelenéséhez kapcsolódó elbeszélések és korabeli képi ábrázolások hasonlóak voltak a fotográfiához, legalábbis abban a lényegi értelemben, hogy sokszorosították – megismételték és újrarájtszották az epifániát, testet adtak az isteninek, láthatóvá és érthetővé tették azt, ami láthatatlan. Azonban láthatóvá tenni valamit nem jelenti, hogy egyben érthetővé is tesszük. Az epifánia nem jelent semmit szemtanúk nélkül, a szemtanúság pedig nem ér semmit, ha nem kapcsolódik hozzá érthető nyelv, amivel az epifániát megmagyarázzák.

Második fókusz: A láthatatlan és láthatóvá tett munka

A munkahelyemen ma délelőtt egy ún. doktori komplex vizsga zajlott, a jelölt kutatási témája pedig az anyák munkaerőpiaci inklúziója. Természetesen a leendő doktori dolgozat kapcsán sok szó esett a többségében nők végezte láthatatlan munkáról, amely Fabricius Anna egy korábbi, *Háztartási Anyatigris* című projektjének is egyik központi témája. A képeken szereplő anyák mindenféle szűrő, vágó és ütésre alkalmas háztartási eszközt tartanak a kezükben, miközben a másik kezükben a gyermeküket tartják. Az „anyatigris” metafora többféle asszociációt kelthet, először a mindenre elszánt vadállatiságot, amivel az anyaállat a gyermekét védi, de kicsit a gyermekeket is féltetni kezdtem a fényképsorozat nézegetése közben. A *Háztartási Anyatigris*-sorozatban nem az az epifánia, hogy fotografikus ábrázolásban látjuk a háztartási munkát, hanem annak az atavisztikus erőnek a némileg ironikus, de

mégiscsak meggyőző felmutatása, ami a láthatatlanná tett és kizsákmányolt nőkben benne rejlik. A nők (persze társadalmanként különböző mértékű) kizsákmányolása nem a globális későkapitalizmus terméke, de meghatározódik annak következtében, gondoljunk az otthon maradt asszonyokra, akik a globális munkavállalói migrációban részt vevő férfiak helyét is kénytelenek betölteni. Bár a folyamatok és az összefüggések globálisak, az elnyomás és annak következtében a szenvedés lokálisan azonosítható, még ha láthatatlan is marad. Érzek valamilyen kapcsolatot az egykori, rituális jellegű, valláshoz kötődő epifánia és a kapitalista kizsákmányolást láthatóvá tévő fotografikus epifánia között, és nem csak abban, hogy mindkettő a láthatatlan láthatóvá tételéről szól, hanem abban, hogy mindkettő az áldozatiság epifániája.

Harmadik fókusz: A testet öltött virtuális

Az epifánia a jelen kiállításban rétegzetten konceptuális jellegű. Megint nem csak arról van szó, hogy a fotográfus és videókészítő vizuális szociográfiát készít, bár hangsúlyozom, hogy így is lehet nézni a kiállított műveket. A különböző pózokba beálló munkásokat nem munkavégzés közben látjuk, hanem a termelési láncból kiszakítva, brechti módon átfunkcionált és úgymond „dekapitazált” állapotban, némileg megidézve Hajas Tibor *Öndivatbemutatóját*, ahol Hajas a Moszkva téren átsiető embereket bírta rá arra, hogy egy percre váljanak önmaguk modelljévé a fekete háttér előtt, kiszakadva a tér forgalmas és a maguk mindennapi életéből. Ezt az epifániát egyrészt értelmezhetjük a globális kapitalista gazdaság láthatóvá tételeként, kimerevítéseként, vagy Meszmann Tibornak a kiállításról szóló könyvecskéiben megjelent tanulmánya kulcsszavával, a „külföldi vándormunkás” láthatóvá tételeként – akiből a mindennapok során csak az általa előállított termék látható a számunkra. A művek további konceptuális rétege egy még láthatatlanabb valóság: azoknak a kalligrafikus ábráknak az epifániája, amelyek először az egymástól távolra szakadt családtagok közti virtuális üzenetek formájában realizálódtak, majd kinyomtatták őket és így vették kézbe a vándormunkások az otthoniak üzeneteit.

Negyedik fókusz: A részvételi és közösségi mozzanat

Emlékszem, mennyire megfogott Katarina Cizek kanadai médiaművész lakonikus leírása arról, hogy miként azonosítaná az 1967 és 1982 között zajlott, de azóta is rendkívül erős hatást gyakorló kanadai aktivista dokumentumfilmes hagyományt. Cizek szerint e hagyomány jóvoltából már nem dokumentumfilmeket csinálunk emberekről, hanem médiaprojekteket csinálunk emberekkel. Ennek a megközelítésnek számtalan változatát ismerjük, akár a tudomány, akár a művészet felől mérjük fel a kortárs szekuláris és emancipatív epifánia lehetőségeit. Bármilyen legyen is a terület vagy a módszer, a legfontosabb tanulsága ezeknek a kortárs tendenciáknak, hogy részvételi-közösségi jellegűek, vagyis nem a globális kapitalizmus passzív áldozatainak bemutatására törekszenek, hanem olyan epifániára, amelyben a

szó joga elsősorban azokat illeti meg, akik érintettek: jelen esetben azt a vándormunkást, aki azt mondja el az életéből, amit fontosnak tart, és úgy konstruálja meg saját képét, ahogy azt jónak látja. Fabricius Anna kiállítása olyan munka eredménye, amelyet a fotográfus kutatásának alanyaival együtt végzett el, és bár ez a projekt nem tud megoldást jelenteni ezeknek az embereknek a valós nehézségeire, de a képeken és saját elbeszéléseiken keresztül valamennyire ők maguk is otthonra találtak. Így arra a kérdésre, hogy hol az otthon, egy pillanatra, vagy legalábbis a kiállítás idejéig azt válaszolhatjuk, hogy itt, ahol a láthatatlan munka láthatóvá tétele, a munka epifániája zajlik – a Kassák Múzeumban.

Köszönöm a figyelmet! A kiállítást megnyitom.

Kassák Múzeum, 2024. 06. 20.